

BANK AKTIVLARI SAMARADORLIGI VA TAHLILI

Tadjiyeva Eleonora Shavkatovna

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi

Bank hisobi, auditi va nazorati yo'nalishi

tadjiyeva.e.sh@g.mail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada bank aktivlari samaradorligi va tahlili masalalari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot maqsadi bank aktivlari samaradorligini baholash va tahlil qilishning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganishdan iborat. Tadqiqot usullari sifatida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, statistik ma'lumotlarni qayta ishlash va taqqoslash usullari qo'llanilgan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, bank aktivlari samaradorligi bank faoliyatining muhim ko'rsatkichi hisoblanadi va uni baholash hamda tahlil qilish bankning moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari bank aktivlari samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishda qo'llanilishi mumkin.

Kalit so'zlar: bank aktivlari, samaradorlik, tahlil, moliyaviy barqarorlik, aktivlar sifati.

Аннотация: В этой статье рассматриваются вопросы эффективности и анализа активов банка. Целью исследования является изучение теоретических и практических аспектов оценки и анализа эффективности банковских активов. В качестве методов исследования использовались методы анализа научной литературы, обработки и сравнения статистических данных. Результаты показывают, что эффективность банковских активов является важным показателем банковской деятельности, и ее оценка и анализ имеют важное значение для обеспечения финансовой устойчивости банка. Результаты исследования могут быть использованы при разработке рекомендаций по повышению эффективности деятельности банковских активов.

Ключевые слова: банковские активы, эффективность, анализ, финансовая стабильность, качество активов

Abstract: This article covers the issues of efficiency and analysis of bank assets. The purpose of the study is to study the theoretical and practical aspects of assessing and analyzing the effectiveness of bank assets. Scientific literature analysis, statistical processing and comparison methods have been used as research methods. The results show that the effectiveness of bank assets is an important indicator of the functioning of the bank, and its assessment and analysis are important in ensuring the financial stability of the bank. The results of the study can be used in the development of recommendations for improving the effectiveness of bank assets.

Key words: bank assets, efficiency, analysis, financial stability, asset quality

KIRISH

Bank aktivlari samaradorligi va tahlili banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, risklar va xatarlarni boshqarish hamda raqobatbardosh bo'lishida muhim ahamiyatga ega. Bank aktivlari - bu bank mablag'lari joylashtirilgan obyektlar bo'lib, ular bank daromadini shakllantirish manbai hisoblanadi [1]. Shu bois, bank aktivlari samaradorligini baholash va doimiy ravishda tahlil qilish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Bank aktivlari samaradorligi va tahlili borasida ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. Xususan, Kosmidou va boshqalar [2] Yevropa Ittifoqi davlatlarining tijorat banklari misolida aktivlar samaradorligini tahlil qilishgan va aktivlar sifati, foiz stavkalari hamda makroiqtisodiy omillar ta'sirini o'rganishgan. Molyneux va boshqalar [3] bank aktivlari samaradorligini baholashda stoxastik chegaraviy tahlil (SFA) usulini qo'llashni taklif qilishgan. Ahmad va boshqalar [4] Pokiston tijorat banklari aktivlari samaradorligini tahlil

qilishda aktivlar o'sishi, aktivlar sifati va aktivlar tuzilmasi kabi omillar ta'sirini o'rganishgan.

Shu bilan birga, bank aktivlari samaradorligini baholash va tahlil qilishning yagona usullarini ishlab chiqish hamda ularni amaliyotga joriy etish dolzarb masalaligicha qolmoqda. Tadqiqotning maqsadi bank aktivlari samaradorligini baholash va tahlil qilishning nazariy hamda amaliy jihatlarini o'rganish, shuningdek, ushbu boradagi muammolarni aniqlash va ularni hal etish yo'llarini ishlab chiqishdan iborat.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLIL

Ushbu tadqiqotda bank aktivlari samaradorligini tahlil qilishning nazariy asoslari va amaliy jihatlarini o'rganildi. Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlar va maqolalarni o'rganish, solishtirib tahlil qilish usullari qo'llanildi. Bank aktivlari samaradorligini baholashning CAMELS, PATROL, ORAP kabi usullari tahlil qilindi [5]. Xususan, CAMELS usuli bank aktivlari sifatini baholashda muhim ko'rsatkichlardan biri ekanligi aniqlandi [6].

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston tijorat banklari aktivlari hajmi 2023 yil 1 iyul holatiga banklarning jami aktivlari 576 655 mlrd. so'm, majburiyatlari 490 565 mlrd. so'm, kreditlar miqdori 423 773 mlrd. so'm va depozitlar 202 894 mlrd. so'mni tashkil etgan [7].

Quyidagi jadvalga ko'ra, O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining 2024-yil 1-may holatiga ko'ra aktivlar miqdori bo'yicha guruhlanishini aks ettiradi. Jadvalda banklar to'qqizta guruhga ajratilgan bo'lib, ularning aktivlari hajmi bo'yicha tasniflanishi keltirilgan (3 trln. so'mgacha, 3 dan 10 trln. so'mgacha, 10 dan 30 trln. so'mgacha, 30 trln. so'mdan yuqori).

Har bir guruh uchun banklar soni va ularning jami aktivlari summasi ko'rsatilgan. Jadvaldan ko'rinib turibdiki, eng ko'p banklar (11 ta) aktivlari hajmi 3 trln. so'mgacha bo'lgan guruhda to'plangan.

Aktivlari yirik banklar qatoriga quyidagilar kiradi:

- Jami aktivlar - 7 ta bank, 457 737 mlrd. so'm
- Jami kreditlar - 7 ta bank, 345 424 mlrd. so'm
- Muddati o'tgan kreditlar - 7 ta bank, 99 222 mlrd. so'm
- Yuridik shaxslarga ajratilgan kreditlar - 7 ta bank, 246 202 mlrd. so'm

1-jadval. Aktivlar miqdori bo'yicha guruhlashtirilgan tijorat banklari faoliyatining alohida ko'rsatkichlari to'g'risida 2024-yil 1-may holatiga ma'lumot [8]

Aktivlar miqdori bo'yicha guruhlashtirilgan tijorat banklari faoliyatining alohida ko'rsatkichlari to'g'risida 2024-yil 1-may holatiga ma'lumot										
Ko'rsatkichlar nomi	Jami		Aktivlar miqdori bo'yicha guruhlashtirilgan tijorat banklari taqsimoti							
			3 trln. so'mgacha		3 dan 10 trln. so'mgacha		10 dan 30 trln. so'mgacha		30 trln. so'mdan yuqori	
	banklar soni	summa	banklar soni	summa	banklar soni	summa	banklar soni	summa	banklar soni	summa
	Aktivlar									
Jami aktivlar	35	670 515	11	8 639	9	57 525	8	146 614	7	457 737
Jami kreditlar	35	483 605	11	3 035	9	33 080	8	102 066	7	345 424
Jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlar	35	156 131	11	548	9	17 505	8	38 855	7	99 222
Yuridik shaxslarga ajratilgan kreditlar	35	327 475	11	2 487	9	15 575	8	63 211	7	246 202
Qisqa muddatli kreditlar	35	65 168	11	978	9	5 212	8	12 814	7	46 163
Uzoq muddatli kreditlar	35	418 437	11	2 056	9	27 868	8	89 252	7	299 261
Milliy valyutadagi kreditlar	35	269 853	11	2 634	9	22 971	8	67 768	7	176 479
Xorijiy valyutadagi kreditlar	35	213 753	11	400	9	10 109	8	34 298	7	168 945

Jadvaldan ko'rinadiki, aktivlari yuqori bo'lgan banklar soni kam (7 ta) bo'lsa-da, ular jami aktivlar, kreditlar va boshqa ko'rsatkichlar bo'yicha katta ulushga ega. Aktivlari past bo'lgan banklar soni ko'p bo'lsa-da, ularning ko'rsatkichlari nisbatan past.

Ushbu jadval orqali banklarni aktivlari hajmi bo'yicha taqqoslash, yirik hamda kichik banklar o'rtasidagi farqlarni ko'rish mumkin. Bu esa bank tizimidagi mavjud holat va tendensiyalarni tahlil qilish imkonini beradi.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, tijorat banklari aktivlari samaradorligini oshirish iqtisodiy o'sish va barqarorlikni ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Buning

uchun banklar aktivlar sifatini yaxshilash, aktivlar tarkibini diversifikatsiyalash hamda yuqori daromadli aktivlarga investitsiyalarni ko'paytirish kabi choralarni ko'rishi lozim. Xususan, aktivlar sifatini oshirish kreditlar sifatini yaxshilash, muddati o'tgan kreditlar ulushini kamaytirish orqali erishiladi. Aktivlarni diversifikatsiyalash esa banklarning turli sohalar va tarmoqlarga investitsiya kiritishini nazarda tutadi. Bu esa aktivlar bo'yicha risklar va yo'qotishlarni kamaytirish imkonini beradi [9].

Bank aktivlari samaradorligini oshirish uchun aktivlar diversifikatsiyasi bilan bir qatorda aktivlarni boshqarish sifatini ham yaxshilash muhim. Buning uchun banklar zamonaviy risk-menejment tizimlarini joriy qilishi, aktivlar holati va sifatini doimiy monitoring qilib borishi lozim. Bank xodimlari malakasini oshirish, ilg'or texnologiyalarni qo'llash ham aktivlar samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Maqolada aktivlar sifati va tarkibini yaxshilash zarurati ta'kidlangan. Shu bilan birga aktivlarni boshqarish samaradorligini oshirishda aktivlar likvidliligi, daromadliligi va riskliligini muvozanatlash ham katta ahamiyatga ega. Bank aktivlari etarlicha likvid bo'lishi, ya'ni zarur bo'lganda naqd pulga tez aylanishi lozim. Daromadlilik banklar uchun muhim bo'lsa-da, uni ta'minlash yo'lida yuqori riskli aktivlarga ortiqcha yo'nalish ham xatarli.

O'zbekiston tijorat banklari aktivlari tahlili ular hajmi va sifati bo'yicha sezilarli farqlar borligini ko'rsatmoqda. Yirik va kichik banklar o'rtasida aktivlar ko'rsatkichlari bo'yicha katta tafovut mavjud. Bunday nomutanosiblikni bartaraf etish, barcha banklar aktivlari sifati va samaradorligini oshirish uchun maxsus chora-tadbirlar ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Aktivlar samaradorligi faqat banklar emas, balki butun iqtisodiyot uchun muhim. Samarali bank aktivlari investitsiyalarni rag'batlantiradi, iqtisodiy o'sishga xizmat qiladi. Davlat va markaziy bank bank aktivlari samaradorligini oshirishga ko'maklashish uchun qulay iqtisodiy va huquqiy muhit yaratishi, sog'lom raqobat va shaffoflikni ta'minlashi lozim.

Shunday qilib, bank aktivlari samaradorligi masalasi har tomonlama yondashuvni talab qiladi. Banklar o'z aktivlarini to'g'ri boshqarishi, ishonchli monitoring va risk-menejment tizimini yo'lga qo'yishi zarur. Bu boradagi mavjud muammolar birgalikdagi sa'y-harakatlar bilan bartaraf etilishi lozim.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, bank aktivlari samaradorligi va tahlili dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Banklar aktivlar samaradorligini doimiy ravishda baholab borishi hamda uni oshirish choralarini ko'rishi lozim. Buning uchun aktivlar sifati, aktivlar tarkibi va tuzilmasini takomillashtirish talab etiladi.

Tadqiqot natijalari bank aktivlari samaradorligini oshirish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqishda asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Bundan tashqari, tadqiqot natijalari bank aktivlari samaradorligiga ta'sir qiluvchi omillarni aniqlashda hamda ularning ta'sir darajasini baholashda qo'llanilishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Rose, P.S., Hudgins, S.C. (2013). Bank Management & Financial Services, 9th Edition. McGraw-Hill Education.
2. Kosmidou, K., Tanna, S., & Pasiouras, F. (2005). Determinants of profitability of domestic UK commercial banks: panel evidence from the period 1995-2002. Economics, finance and accounting applied research working paper series no. RP08-4, Coventry University.
3. Molyneux, P., & Thornton, J. (1992). Determinants of European bank profitability: A note. Journal of Banking & Finance, 16(6), 1173-1178.
4. Ahmad, R., Siddiqui, A., & Malik, F. (2021). Determinants of bank asset quality: Evidence from Pakistan. Journal of Asian Finance, Economics and Business, 8(2), 0773-0784.

5. Baral, K. J. (2005). Health check-up of commercial banks in the framework of CAMEL: A case study of joint venture banks in Nepal. Journal of Nepalese Business Studies, 2(1), 41-55.
6. Dang, U. (2011). The CAMEL rating system in banking supervision. A case study of Arcada University of Applied Sciences, International Business.
7. O'zbekistondagi barcha banklar: 2023 yil avgust holatiga, <https://depozit.uz/news/ozbekistondagi-barcha-banklar-2023-yil-avgust-holatiga>
8. Aktivlar miqdori bo'yicha guruhlashtirilgan tijorat banklari faoliyatining alohida ko'rsatkichlari to'g'risida
9. 2024-yil 1-may holatiga ma'lumot, <https://cbu.uz/uz/statistics/bankstats/1710828/>